

TKP ve muhalefetleri

Sungur Savran

*Mustafa Suphi'nin Partisinde
Sosyalizm ve Enternasyonalizm*
Mehmet İnanç Turan
Etki Yayınları, İzmir, 2018

Dostumuz Mehmet İnanç Turan bir kitap daha yayınladı. Bu sefer ele aldığı konu, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kuruluşundan likidasyonuna (tasfiyesine) kadar Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni (SBKP) nasıl kölece izlediği, onun sözünden nasıl hiç çıkmadığı. Burada sadece ideolojik ve politik konularda SBKP'nin her görüşünü hiç tartışmadan olduğu gibi hakikatin ta kendisi olarak benimsemek, bu görüş değiştiğinde otomatik olarak yeni görüşlere adapte olmak söz konusu değil. Aynı zamanda, partinin örgütsel iplerinin de SBKP'ye (ve 1943'te Stalin'in kararıyla lağvedilen Komünist Enternasyonal'e) bütünüyle teslim edilmiş olduğu gerçeğini ortaya koyuyor Mehmet Turan.

Hemen ekleyelim: Bu kitapta incelenen parti, şimdilerde aynı adı almış olan ve örgütsel tarih bakımından onunla hiçbir sürekliliği olmayan, buna rağmen çeşitli aşamalarda TKP adını taşımış olan partilerden ayrı olarak, 1920'de kurulmuş olan, tarihinin çok büyük bölümünde illegal çalışmak zorunda kalan tarihi TKP'dir. Kitabın başlığının "Mustafa Suphi'nin Partisi" ibaresi taşıması da buna işaret ediyor. (Bunun yapılış biçiminin yarattığı soruna aşağıda değineceğiz.) Bilindiği gibi Mustafa Suphi 1920'de (ilk adıyla) Türkiye Komünist Fırkası'nı kuran kadronun önderidir. Yani 1920'de kurulan, 1990'lı yıllarda kendi genel

sekreterinin eliyle tasfiye edilen partiden söz ediyoruz.

Mehmet Turan konusunu anlatmak için yalın bir yapı benimsemiş: SBKP-TKP ilişkilerini tarihsel gelişme süreci içinde farklı dönemlere ayırarak anlatıyor. Dönemleştirmeyi de Lenin döneminden başlattıktan sonra SBKP'nin genel sekreterlerine bağlı olarak yapmış: Stalin, Hruşçov, Brejnev ve Gorbaçov'un dönemlerini teker teker ele alıyor (Andropov ve Çernienko çok kısa başta kaldıkları için, haklı olarak atlanmış). Kendine esas kıstas olarak seçtiği “sosyalizm” ve “enternasyonalizm” konularında her bir dönemde SBKP'nin görüşlerinin bir önceki döneme göre nasıl evrildiğini anlatıyor, sonra bu görüşlerin TKP'yi nasıl tek yanlı olarak belirlediğini ortaya koyuyor. Okuyucu, her bir dönemdeki paralellikleri böylece kolayca görebiliyor.

Bu yöntemde olası birtakım sorunlar doğabilir. Genel sekreterler değişen koşullara göre fikirlerini, daha önemlisi politikalarını değiştirebilir. Her genel sekretere tek bir dizi görüş ve politika tekabül etmeyebilir. Bu bakımdan en önemlisi, Turan'ın 30 yıla yaklaşan hâkimiyet döneminde Stalin'in (bazen baş döndürücü ölçüğe ulaşan) zikzaklarını Turan'ın ayrıntılı biçimde vurgulamamış olması. Yani sadece yalınlaştırma yok, basitleştirme de var. Bu, Mehmet Turan'ın başka kitaplarında gördüğümüz bir kusurun izdüşümü.

Utanaç tablosu

Mehmet Turan'ın başka kitapları gibi de bu da Stalinizmin etkisini bir türlü kıramayan solcuları uyandırmak bakımından büyük yarar getirecek nitelikte. Turan, TKP'nin tarihi gelişme süreci içinde çok önemli birtakım noktaları, tarihi delilleri ile birlikte, sağlam referanslarla ortaya koyuyor. TKP'yi sadece onu savunan insanlardan dinlemiş solculara, hakiki yüzüyle anlatıyor. Ortaya çıkan, utanaç verici bir tablodur.

1930'lu yılların ilk yarısında Nâzım Hikmet'in önderliğinde kurulmuş olan Muhafız TKP'ye yapılan ve Nâzım'ı “polis ajanı” olarak niteleyen alçakça saldırılar, alıntılarla uzun uzun anlatılıyor. TKP'nin çeşitli önderlerinin (Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştuğmar, İsmail Bilen) SBKP'nin “etkisi” altında nasıl fırladıkları gibi döndüğü ortaya konuluyor. Parti içi demokrasinin partinin tarihinin farklı dönemlerinde nasıl ayaklar altına alındığı gösteriliyor. Bunun bir biçimi ve zemini olarak en yeteneksiz yöneticilerin bile nasıl kendi elleriyle “kişiyi tapınma” kültürünü parti içinde yerleştirmiş olduğu anlatılıyor. Enternasyonalizm anlayışının SBKP'ye tek yanlı olarak boyun eğme ile sınırlı olduğu sayısız örnekle kanıtlanıyor. Aslında Stalinist SBKP'yi (mesela Nâzım'a karşı) hayatı boyunca savunmuş olan Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın, 12 Mart döneminde sığınmak zorunda kaldığı iki “sosyalist” ülkenin (Bulgaristan ve Doğu Almanya), sırf geçmişte TKP yönetici kadrolarıyla ayrı düştüğü için mülteci olarak kabul edilmediği, kendisini ölümün eşiğine getirmiş prostat hastalığının tedavisinin bile yapılmamış olduğu, sonunda Kıvılcımlı'nın mecburen “Tito kliği”nin

Yugoslavya'sına sığınmak zorunda kaldığı, büyük bir trajedi olarak hikâye ediliyor. 1970'li yılların sonlarında TKP içinde boy gösteren bir sol muhalefet olan TKP İşçinin Sesi'nin öyküsü içeriden anlatılıyor.

Kitabın son bölümü, hem SBKP'yi kapitalist restorasyona taşıyan Mikhail Garbaçov'u, hem de TKP'nin son Genel Sekreteri olan Haydar Kutlu'yu (bugünün burjuva köşe yazarı Nabi Yağcı'nın parti adı) anlatıyor. Hangisinin daha pespaye ve daha yalancı olduğunu söylemek zor. Lenin'in bu iki öğrencisinden (!), biri kapitalizmin restorasyonunun yolunu açtı, öteki ise bir yandan Özal'a destek verirken, bir yandan da bu topraklarda en bürokratik haliyle de olsa "komünist" adını taşıyan partiyi tasfiye etti. Bunu yaparken de her ikisi de her aşamada niyetleri konusunda aralıksız yalan söylediler. Mehmet Turan'ın kitabını okuyun, çıplak biçimde göreceksiniz.

Yöntem yanlışlarından tarih konusunda hatalara

Ne var ki, Mehmet Turan tarihin okunmasını ve yazılmasını fena halde basitleştiriyor. Bu, genel olarak Stalinizme, özel olarak da TKP'ye yönelttiği eleştirilerde haksız olduğu anlamına gelmiyor. Tersine, Turan, **TKP içinde değişik aşamalarda filizlenen muhalefet hareketlerine haksızlık yapıyor.** Onların muhalefet karakterini küçümsüyor. Böylece Türkiye'de Stalinizme paralel olarak gelişen bir alternatifin 20. yüzyıl tarihini baştan aşağıya kat ettiğini kavrayamıyor, okuyucusunun kavramasının da önüne geçiyor. Bu hatanın kaynağında her belgeyi en yüzeysel anlamında yorumlayan yöntemi var.

Buna girmeden kitabın başlığına kısa bir eleştiri yapalım. *Mustafa Suphi'nin Partisi'nde Sosyalizm ve Enternasyonalizm* başlığı, hem genç kuşakların kitabın konusunu kavraması bakımından sorunlu, hem de konu hakkında okuru yanıltıyor. İlkini nedeni, komünizmin prestijinin hâlâ çok düşük olduğu bir dönemde Mustafa Suphi'nin adının gençlik saflarında pek az tanınır olmasından. Ama ikincisi daha ciddi. Bu başlık, kitapta, Türkiye Komünist Partisi'nin (o günkü adıyla Fırkası'nın) Mustafa Suphi döneminde sosyalizm ve enternasyonalizm konusundaki görüşlerinin anlatıldığı izlenimini yaratıyor. Bu konu kendi başına çok önemlidir. Derinlemesine irdelenmesi acil bir meseledir. Ama burada anlatılan onun bir özeti ile daha sonra o görüşlerden kopmuş bir Stalinist partinin görüşleri ve pratiğidir.

Şimdi esasa ilişkin eleştirilerimize geçebiliriz. Bunları beş noktada toplayacağız. İlki, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının 28-29 Ocak 1921 tarihinde Trabzon açıklarında katledilmesi meselesidir. Mehmet Turan, aynen başka birçok solcu yazar gibi, elde hiç de kesin kanıt olmadığı halde, bu cinayetin "Kemalistler" (s. 13) veya "Kemalizmin maşaları" (s. 37) tarafından işlendiğini iddia ediyor. Daha bu iki formül arasında bile fark vardır. Ama Milli Mücadele Anadolu'sunda bütün güçlerin Kemalist olarak nitelenmesinin renk körlüğüne benzer bir ayıramama hali olduğu tartışılmayacak kadar açıktır. Kemalistlerin

yanı sıra, Mustafa Kemal'in önderliğinden fena halde rahatsız olan İttihatçılar vardır. Daha spesifik olarak Sovyetleri kendi yanına çekmek için TKP liderlerini katlederek suçu Kemalizm'in üzerine atma yoluyla hem TKP'den kurtulmak, hem de Kemalizm ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkileri berhava etmek isteyebilecek Enver Paşa ve onun adamları vardır. Yine aynı amaçla davranabilecek padişahın ajanları vardır. Pontus isyanı karşısında gericileşen Karadeniz eşrafı ve burjuvazisi vardır, Mustafa Kemal'den ayrı bir ağırlık olarak Kâzım Karabekir vardır vb. vb. Cinayetten bunların hangisinin veya hangilerinin sorumlu olduğu sorusunun cevabı, daha derinlemesine araştırmanın, hatta Sovyet arşivlerinde yeni incelemelerin sonucunda kesinleşecektir.

Bunun önemi, en çok şuradan geliyor: Mehmet Turan bu olaydan sonra hem TKP'nin hem de Komintern'in Milli Mücadele'ye desteğini sürdürmesi dolayısıyla "suçlu" olduğu kanaatinde (s. 37). "Suçlu" çok güçlü bir sözcüktür: Çok ciddi bir değerlendirme ve uzun uzun deliller gerektirir. Unutulmasın dönem Komintern'de Lenin ve Trotskiy'in dönemidir, Stalinizmin dönemi değil. Yukarıda dedik ki, cinayeti kimin işlediği henüz kesinleşmiş değil. Şimdi ikinci noktaya geçiyoruz. Mehmet Turan Komintern ve TKP'nin "suç"unun kaynağını Komintern'in İkinci Kongresi'nin aldığı iddia ettiği bir karara dayandırıyor. Turan'a göre bu kongre, komünistlere çalışma olanağı tanımayan ulusal hareketlerin desteklenemeyeceği yolunda karar almıştır. Kemalizm komünistlere (sadece Mustafa Suphi ve arkadaşlarını katlederek değil, Anadolu'da bütün komünist ve ona yakın duran sola baskı uygulayarak) çalışma olanağını yadsımaktadır. Öyleyse destek kesilmelidir.

Mehmet Turan'ın basitleştirme yöntemi, şayet destek kesilseydi bunun ne anlama geleceğini, buna karşılık desteğin devam ettirildiği iddiasının pratikte ne anlama geldiğini araştırma zahmetini dışlıyor. Buna daha ileride başka çalışmalarda değineceğiz. Sadece şu kadarını belirtelim: **Marksist yöntem, Milli Mücadele ile önderliğinin kesin olarak birbirinden ayrılmasını gerektirir.** Mehmet Turan bunu yapmıyor. Ama yazarımızın bu konudaki tek kusuru bu değildir. Turan, Komintern'e, almamış olduğu bir kararı atfetmekte ısrar ediyor! Ona göre Komintern İkinci Kongresi'nde ulusal sorun üzerine aldığı kararda ulusal devrimci hareketlerin desteklenmesi için bir koşul getirmiştir: Bu ulusal devrimci hareketler komünistlerin bağımsız çalışmalarına izin verecektir. Dostumuz olduğu için geçmişte kendisini dolaylı ve doğrudan yollardan şifahi olarak uyardık: **Komintern'in böyle bir kararı yoktur.** Ama başka Marksistler gibi o da bunda ısrar ediyor.¹ Ortada delil olarak gösterilebilen tek bir karar pasajı

1 "İsrar etme" fiili önemlidir. *Devrimci Marksizm*'den Burak Gürel de yıllar önce yazdığı bir yazısında ("Marksizm ve Ulusal Sorun", *Devrimci Marksizm*, sayı 3, Mart 2007) söz konusu koşulu Komintern'in bir kararı olarak sunmuştu. Bugün, **olgular** ortada olduğu için, bunda ısrar etmiyor. Buna karşılık, **dönemin değerlendirilmesinde** Burak Gürel ile aramızda hâlâ önemli farklar mevcuttur.

olmaksızın.

Üstelik bu kitabında kendi kendisiyle çelişkiye düşerek. Biz geçmişten beri, bu iddiada bulunanların, Lenin'in İkinci Kongre'de Hint delegesi M.N. Roy ile ulusal sorun konusundaki ünlü tartışmasında kullandığı bir argümanı yanlışlıkla Komintern kararı olarak hatırladıklarına işaret ediyoruz. Turan'ın bu kitabını okurken, onun da komünistlerin çalışmasına olanak tanımayan ulusal hareketlerin desteklenemeyeceğine ilişkin görüşün Komintern'in kararında değil, Lenin'in bir metninde yer aldığını belirttiğini memnuniyetle gördük (s. 25). Ama heyhat, on iki sayfa sonra Turan bunu unutup ve söz konusu koşulun Komintern'in kararı olduğu iddiasını yeniden dolaşıma sokuyor (s. 37)!

Lenin bizim en büyük önderlerimizden biridir. Ama o da bütün faniler gibi belirli anlarda belirli şeyler düşünmüş ve söylemiş, sonra bunun yanlış olduğunu fark edip vazgeçmiş olabilir. Lenin'in ağızından her çıkanın doğru olduğunu söylemek dogmatiklik olur. Bırakın bir kez söylediği bir sözü, Lenin kendi hayatı boyunca bazı temel görüşlerini bile (proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü, anti-federalizm ve başkaları) kendisi değiştirmiştir. Mehmet Turan'a da, bu hatayı yapan başka Marksistlere de bu dogmatik tutumu yakıştırmam. (Buna karşılık geçmişte tam da bunu yapan başka doktrinerlerle tartışmak zorunda kaldım.) Turan, kitabını okuyan gençlere o kadar değerli bilgiler verirken bu konuda onları basbayağı yanıltıyor. Lenin'in sözü edilen metnini "bildiri" diye anıyor. O metin "bildiri" değil, Lenin'in tartışmaya sunduğu müdahaledir. Yani **karar haline gelmemiş bir metin**. Burada iki olasılık var. Lenin bunu kongre önünde savunduktan sonra ya vazgeçmiştir bu fikirden, ya da bunun doğru olduğuna inanmaya devam etmekle birlikte, fikrini geçici olarak geri çekmiştir. Şayet Lenin bunun doğruluğuna inanmaya devam etseydi, hiç kuşkunuz olmasın, o kongreden sonra tekrar tekrar ısrar ederdi bu koşul üstüne. Lenin'i tanıyanlar ne demek istediğimizi hemen anlayacaklardır. Öyleyse, karineler Lenin'in kendisinin bile bu fikirden vazgeçtiğini düşündürüyor.

Bütün bu konuları, *Devrimci Marksizm*'in önümüzde sayılarından birine hazırlayacağımız bir yazıyla derinleştirmeye çalışacağız. Burada yazılanlar esas olarak yöntemsel meseleler üzerine düşünce ve eleştiriler olarak okunmalıdır.

Üçüncü büyük hata Nâzım Hikmet ve Muhalif TKP hakkında verilen yargıdadır. Mehmet Turan birçok başka solcu gibi, tarih yazarken elde ettiği dokümanlara hep yüzeysel olarak yaklaşıyor, bunların söylediklerinin mutlaka doğru olduğunu varsayıyor. Nâzım Hikmet'in komünist militanlığını değerlendirdiğimiz bir yazımızda² hem bu yöntemin yanlışlığını anlatmış, hem de Muhalif TKP söz konusu olduğunda, dokümanların ilk bakışta yarattığı izlenimin hakikatin kendisi olmadığını somut olarak ortaya koymuştuk.

2 Sungur Savran, "Tutsak Bolşevik: Nâzım Hikmet ve Stalinizm", *Devrimci Marksizm*, sayı 20, İlkbahar 2014.

Mehmet Turan'ın bütün çabası şu: Nâzım da, önderi olduğu Muhafif TKP de aynen Komintern'in desteklediği öteki TKP gibi Stalinistti. Siyasi program, ideoloji ve teori konularında ondan hiçbir farkı yoktu. Muhafif TKP'nin siyasi programının öteki TKP'den farklı olarak Kemalizm kuyrukçusu olmadığını eldeki delillerden hareketle Nâzım hakkındaki yazımızda kanıtlamıştık. Mehmet Turan bize o yazıyı okuduğunu, ama katılmadığını söylüyor. Ama o zaman yanlısımızı göstermeliydi. Bizi de aydınlatmalıydı. Marksistler hakikate ancak böyle erişir. Turan bir de Nâzım'ın 1936'da yazdığı *Sovyet Demokrasisi* başlıklı broşürden alıntılarla Nâzım'ın ideolojik olarak Stalin'le aynı doğrultuda düşündüğünü ileri sürüyor. Biz ona Nâzım'ın İspanya İç Savaşı üzerine yazdığı broşürü de tavsiye edelim. Orada doğrudan doğruya otorite olarak Stalin'e ismen olumlu atıflarda bulunuyor. Sorun şu ki, bu broşürler Nâzım'ın Stalinist değil bir aşamada, yani 1929-1936 arasında anti-Stalinist olduğunu ya da hiç olmazsa Sovyet bürokrasisinin gözüne öyle görüldüğünü gösterir. Bunlar Nâzım'ın kendi anti-Stalinizmi konusunda bürokrasiye söylediği yalanlardır! Mehmet Turan bu ince diyalektiği reddediyor, ama yine neden reddettiğini açılmadan.

1929-36 muhalefeti için söylediklerimiz, farklı bir ölçüde 1965 muhalefeti için de geçerlidir. Mehmet Turan bu muhalefetin de sadece örgüt işleyişiyle ilgili olduğu kanısındadır. Muhafifler sadece Dış Büro'nun üç üyesine karşıdır (s. 133). Nereden varıyor Turan bu sonuca? Çünkü muhafifler SBKP'ye bağlılıklarını ilan etmişlerdir. Bu bir taktik olamaz mı? İmkânsız mıdır böyle olması? Unutulmasın yıl 1965'tir. Nâzım öleli sadece iki yıl olmuştur. Mehmet Turan Nâzım'ın 1950'li yılların ikinci yarısında ne kadar anti-Stalinist olduğunu kendi anlatmıştır, şiirlerinden alıntılarla (s. 123-124). (Tuhaf biçimde nedense “İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu?” oyunundan söz etmiyor.³) Bu muhafifler Nâzım'ın çevresinde pervane gibi dönen insanlar. Bazıları (örneğin Sertel'ler) Nâzım'ın en yakınları. Onun anti-Stalinizminden bir nebze bile etkilenmiş olmaları bu kadar mı olanak dışı? Belki Nâzım gibi soldan, Leninist bir bakış açısıyla değil, sağdan, diyelim avro-komünizm türü bir anti-Stalinizmi onlarınkı. Ama bunu saptamak bile önemli. Neden Turan bir taktik adım olabilecek bir dokümanı aksine kesin kanıt olarak gösteriyor da bunu araştırmıyor? Tarih böyle yazılamaz!

Beşinci ve son nokta, Mehmet Turan'ın örgütsel çalışmadan yıllardır uzak durmasından dolayı bu konuda liberalizme kaymasından kaynaklanıyor. Parti Şefik Hüsnü'nün eşi hakkında bir rapor hazırlatıyor; rapor, burjuva yaşam tarzı, kızını Sovyetler Birliği'nde uzak tutması ve başka nedenlerle kadının “düşman etkisine hedef olabileceği” sonucuna ulaşıyor (s. 94-95). Bunlar, hele hele illegalite koşullarında çalışan bir parti için son derecede gerçekçi tehlikelerdir.

3 Bu tiyatro oyununun devasa önemini dergimizin geçen sayısında yayınlanan bir yazımızda ortaya koymaya çalıştık: “İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?” Önemli miydi, Değil miydi?”, *Devrimci Marksizm*, sayı 35, Yaz 2018.

Mehmet Turan, burada Stalinizm'e eleştiri yapıyorum sanırken Bolşevik örgütlenme ilkelerini askıya almış oluyor. Bir de retorik bir deneme ile kadına "ajan" bile diyebileceklerini söylüyor. Ama dememişler. O rapor bir karalama dokümanı değil, bir güvenlik dokümanı. Derlerse eleştiririz, ama diyebilirlerdi diyerek meşru bir örgütsel çalışma yöntemini komünistler arasında gayri meşru bir mücadele yöntemiyle karıştırmış oluyoruz. Ve genç komünistlere doğru bir yol göstermemiş oluyoruz.

Diyaletik: ince kıvrımlara dikkat etme sanatı

Mehmet Turan, Stalinizm ile mücadele yolunda bugüne kadar hemen hemen herkes tarafından anlaşılabilir bir üslupla, değerli, öğretici kitap ve makaleler yazmıştır. Ama yukarıda anlattığımız hemen hemen bütün örneklerde görülen bir ortak yan var: Turan ince ayrımlara duyarsız kalan, şeylerin çelişik karakterini anlamaktan uzak duran bir basitleştirme tutumuna sahiptir. **Yalınlaştırma, basitleştirmeyi gerektirmez.** Turan'ın sorunu, ilkinin yapmak isterken ikincisine kaymasıdır. Marx'ın ünlü ve son derecede önemli gözleminde ifade ettiği gibi, şeyler nasıl görünüyorsa öyle olsalardı bilime gerek kalmazdı. Mehmet Turan dostumuza gelecekte ilk görünüşlerin arkasına geçip olguları daha derinlemesine kurcalamasını tavsiye ederiz.

Bunu yapmanın maliyeti, Türkiye komünist hareketinin tarihinin tek yanlı bir tablosunun çizilmesi oluyor. Mehmet Turan'ın çizdiği tablo, Lenin ve Mustafa Suphi döneminden sonra yaşanan Stalinistleşmenin partiyi pürüzsüz şekilde ele geçirdiği, hiç kimsenin bunlara karşı çıkmadığı, her TKP üyesinin mutlaka Stalinist olduğu sonucuna ulaşıyor. 1929-36 Muhalif TKP çıkışının Komintern ile cepheden karşı karşıya gelişinin, Nâzım'ın 50'li yıllardaki keskin ve yadsınamaz anti-Stalinizmi'nin, 1965 muhalefetinin olası anti-Stalinist eleştirilerinin anlamı hiç araştırılmıyor. Bizim daha araştırılmaya muhtaç kendi izlenimimiz ise, tam tersine, **TKP tarihinde ciddi bir anti-Stalinist, hatta devrimci Marksist damar** da olduğu, bunun merkezinde Nâzım'ın yer aldığıdır. Turan'ın yönteminin yanlışlığı, bu içeriğin araştırılmasının önüne geçtiği için bu topraklarda komünizmin tarihinin anlaşılmasında ve geleceğinin kurulmasında bir engel rolü oynuyor.